

Timoti Brenan

EDVARD SAID I KOMPARATIVNA KNJIŽEVNOST

U periodu od 1969. do 1979, Edvard Said je redefinisao američku komparativnu književnost, stvarajući fraze, dopunjujući novi kritički panteon (Viko, Švab) i povrh svega, smišljajući metod. Iako je bio između generacija i suočio se sa dva različita tipa kontinentalnog emigranta – jednog filološkog, drugog tekstualnog – Said je vešto savladao drugog tako što je reinterpreterao prvog. U dvokrakom potezu, upotrebio je čitav arsenal argumenata protiv novog kritičkog formalizma i njegovih najnovijih avatara u „teoriji“. Sa ovim argumentima, njegov autoritet je bio tako prodoran i osetio se do te mere da je podrio zdanje tradicionalne komparativne književnosti time što je naglasio pozicioniranost forme i tranzitivnu inteligenciju humanističkih intelektualaca.

Autoritet Edvarda Saida se uvek, pre svega, nalazio u domenu književnosti. Veoma je važno uzeti u obzir ovu činjenicu i ne potcenjivati je. Njegov status u tako važnim oblastima kao što su istorija, geografija, muzička kritika, politički komentar, istraživačko novinarstvo i palestinski pokret, uzmiče pred počasnim mestom koje je tako rano zauzeo u oblasti komparativne književnosti između 1966. i 1975, a upravo je kroz književnost i metafore u književnoj kritici konzistentno izražavao svoju političku i društvenu imaginaciju tokom svojih anni mirabili (1975–1992).

Pa ipak, književnost je, po njegovim rečima, ostala u velikoj meri „autonomna“, sposobna da bude ocenjena bilo kao dobra ili loša u zavisnosti od stepena svoje bezvremenosti i antinomijske energije.¹ Prozna remek-dela (reč od koje ne bi ustuknuo) bila su utočište od sveta, a ne samo indeks njihove uronjenosti u antagonističke materijalne interese. Bila su verbalne invencije čija je društvena vrednost bila neutilitarna i dovoljna u okviru same sebe, iako ne samo na taj način. Ovakva gledišta su paradoksalna kao dva ekstrema, jer izmiču i uobičajenim predstavama o angažovanosti književnosti i njihovim suprotnostima – semantizaciji politike koju nalazimo u lingvističkim i književnim teorijama koje su bile dominantne u decenijama kada se uzdigao do slave.

Said je ne samo oživeo i spominjao, već je i otelotvoravao, privilegovanu društvenu ulogu kritike u doba nauke, ali to je činio tako da se nije spuštao s jedne strane na nivo anti-moderne estetike koja je odbila ideju o postojanju konvencionalnog književnog čoveka – kao primer može da posluži preteča kao što je F. R. Levis – ili, s druge strane, na zgodno preo-

¹ Jennifer Wicke and Michael Sprinker, „Interview with Edward Said“, u Michael Sprinker, ur., *Edward Said: A Critical Reader* (Cambridge, MA, and Oxford: Black well, 1992), str. 250: „Čini mi se da dela kao što su *Mobi Dik* ili *Mansfield Park* ili *Guliverova putovanja* autonomni književni tekstovi (...) Nisam uopšte odustao od te ideje. Za mene ta dela pre svega predstavljaju neku vrstu ličnog iskustva zadovoljstva čitanja i razmišljanja.“

krenutu homologiju tog stava prisutnu u francuskoj teoriji poststrukturalizma. U ovoj drugoj, nalazimo u izvesnoj meri hipermoderni, proročki komentar o sistemima diskursa (koji je, po njegovom mišljenju, imao mnogo toga zajedničkog sa kvazi-teološkim konačnostima). U bogatom idiomu prepunom konverzijskih opaski upućenih čitaocu i širokih, arhivskih zaobilaznica, stvorio je književni diskurs koji je izmestio tekstove iz njihove tekstualnosti, pretopivši ih u osetni obrazac intelektualnog čina. Nedovoljno pažnje bilo je posvećeno tome kako je Said učinio književnu kritiku autoritativnom, a upravo tu leži njegov suštinski doprinos komparativnoj književnosti.

Saidova persona

Said je promišljao pojam „autoriteta“ u svom prvom važnom kritičkom poduhvatu – *Počecima* (1975) gde je istraživao njegovu etimologiju povežavši je sa autorstvom: nameranim činom intelektualne volje. Naglašen u podnaslovu *Početaka*, „Namera i metod“, koncept je bio ključan za njegovu reinenciju oblasti komparativne književnosti ne samo zato što se tako jasno otisnuo u drugom pravcu od preovladavajućeg naglaska na lingvističkoj anonimnosti – stvaranje subjekta kroz nasleđene i nametnute lingvističke datosti. Da bi to postigao, trudio se da stvori ne samo opus napisanih tekstova, već i živi model intelektualnog ponašanja, a njegova redefinicija komparativne književnosti podstakla je obimniji poduhvat. Saidovo otkriće (bilo bi netačno nazvati ga pronalaskom) počiva ne toliko na novom principu čitanja ili novoj tematizaciji teksta koliko u *metodu*. Mada predstavljen na nepreskriptivan način, ovaj metod je bio usmeren ka intelektualcima koji su želeli da (po njegovim rečima) učestvuju u „zadivljujućoj kulturnoj drami“ borbe „u okviru jedne kulture ili između kultura.“² Opipljiva radoznalost humanista, njihovo vladanje jezikom i nepredvidiv obim referenci, sugerisao je, bili su moćni činovi autorskog samooblikovanja koji su im davali prednost nad suvoparnim stručnjacima u vojnim, tržišnim i medijskim oblastima. Ličnost kritičara pojavila se silovito uzbuđena što poznavanje stvari, i u tom smislu Saidovo pisanje uvek je bilo biografsko. Sastojalo se skoro u celosti od uživanja sa čitaocem u reprezentativnim životima izuzetnih pojedinaca – Rejmonda Švaba, Glena Golda, Tahia Karioke, Džonatana Svifta, Đanbatista Vika. Ali njegova dela, i to ne samo memoari, takođe su bila autobiografska. Oslanjala su se na stvaranje persone, koja je u ovom slučaju bila čudna kombinacija izmišljenih i stvarnih okolnosti.

Ne zaboravimo da je Said tokom čitave karijere radio na univerzitetu Kolumbija na odseku za engleski jezik i komparativnu književnost – neobičan hibrid u profesionalnom okviru u kojem je engleski uglavnom bio odvojen od komparativne književnosti, kao i od odseka za „strane jezike“. Ali zbog njihove spojenosti na Kolumbiji, bilo je, naravno, mnogo teže održati neosvojivost anglosaksonskog kanona. Osim toga, Kolumbija je bila među prvim univerzitetima koji su priznali komparativnu književnost kao disciplinu i imenovali Džordža Vudburija za prvog američkog profesora komparativne književnosti 1892 – tu činjenicu Said je svesno ne jednom citirao, čak i kad je ismevao lažne „univerzalne vrednosti“

² Edward Said, „Raymond Schwab and the Romance of Ideas“, *The World, the Text, and the Critic* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983), str. 252.

džentlmena intelektualaca Vudberijevog tipa koji su navodno delovali „iznad sfere politike.”³ Ali što je još važnije, moglo bi se reći da je Said na čudan način bio između generacija.⁴ Stasao je tek kada je prvi talas imigranata nakon Drugog svetskog rata stvorio sebi mesto u američkim akademskim krugovima i pre nego što su prilično drugačiji impulsi kontinentalne teorije pod uticajem Ničea i Hajdegera našli plodno tlo u američkim akademskim književnim krugovima, koji su do tada bili preokupirani novim kritičkim načinima formalističkog pomnog čitanja.

Uprkos svoje važnosti, persona Saida, i kao nasleđe i samooblikovanje, bila je često pogrešno interpretirana. Skoro bez izuzetka, Saida kao osobu posmatraju isključivo u okviru njegovog egzila i palestinskog identiteta, nikad ne uzimajući u obzir činjenicu da je on takođe bio i Amerikanac i da je njegovo multilingvalno poreklo bilo, na kraju krajeva, problematično. Čitav prvi deo njegove karijere karakterisala je voljna i nesumnjiva asimilacija; njegovo detinjstvo i rani školski dani u Libanu, Palestini i Egiptu ustupili su mesto privilegijama džentlmena na prestižnim američkim koledžima koji su bili podjednako bitni u konstruisanju njegovog identiteta (isto kao što su bili presudni time što su mu dali instrumente govora). Komentatori Saidovog rada u Americi, shodno tome, propustili su da razumeju način na koji on shvata dom koji je mnogo manje doslovan nego položajni, manje filijativan nego politički. Egzil je za njega, više od bilo čega drugog, bio takođe zamišljajni, zbog toga na jednom mestu piše afirmativno o „izvršnoj vrednosti egzila” koju su neki pisci uspeli da „efektno upotrebe.”⁵ Lični doživljaji u životu, naravno, utiču na razumevanje, ali Said je insistirao da oni ne stvaraju pozicije. Niti je obrnuto slučaj. Ideološka pozicioniranja nisu imuna na oprečne infleksibilnosti solidarnosti koja podseća na veze koje se stvaraju rođenjem. U tom smislu, odbijajući „sisteme”, kako ih je nazvao, „Nortropa Fraja [i] Fukoa”, Said je jednom primetio da su čak i afilijativne (što će reći ideološke ili položajne) strukture opasne kada „manje ili više ponovo stvaraju skeleton porodičnog autoriteta koji je navodno napušten kada je porodica ostavljena iza sebe. Ovo je više nego očigledno kada se pogledaju strukture u nastavnim planovima i programima koje vladaju evropskim odsecima za književnost.”⁶

Čitava matrica značenja koju povezujemo sa „domom,” pripadanjem, zajednicom”, tvrdio je dalje, intimno je povezana sa „sigurnošću, poverenjem, osećajem pripadanja većini” koje su neophodni za postojanje „moći Države.”⁷ Ovo je veoma karakterističan potez Saida. Dom se odnosi ne samo na mesto porekla, već i na osećaj udobnosti pripadanja onima koji imaju ista društvena stanovišta i mišljenja u uzvišenoj nacionalno-kulturnoj saobraznosti. Ono što je želeo da uradi ovde, između ostalog, jeste da namerno odbaci filijativni autoritet koji mu je bio pripisan kao Palestincu u egzilu, dok je pristajao na svoj privilegovani status u Americi, kritikujući je upravo kao insajder, mada iz veoma posebne

³ Wicke and Sprinker, „Interview with Edward Said”, str. 235. Vidi takođe Edward Said, *Culture and Imperialism* (New York: Alfred A. Knopf, 1993), str. 45-46: „Prva američka katedra za komparativnu književnost osnovana je 1891. na univerzitetu Kolumbija kao i prvi časopis za komparativnu književnost.”

⁴ Hteo bih da se zahvalim Gauriju Visvatanu za ovu ideju.

⁵ Edward Said, „Secular Criticism”, *The World, the Text, and the Critic*, str. 248-67, 268.

⁶ *Ibid*, 23.

⁷ *Ibid*, 10-11.

perspektive. On je, takođe, istraživao neodoljivu potrebu u eri uskrsnuća sektaštva i nacionalističkih manija „da stvori nove i drugačije načine poimanja ljudskih odnosa.”⁸ Njegov cilj, međutim, nije bio da promoviše ono što se danas naziva „transnacionalizam” – s obzirom na to da je nastavio da veruje u neophodnost nacionalnih pokreta – već da potpuno izbegne sektorne kategorije.⁹ Stoga,

*[Intelektualac je] luralica koja ide od mesta do mesta kako bi skupio materijal, ali u suštini ostaje čovek bez doma. (...) Predstave kao što su „spoljašnjost” ili „među-postojanje” (...) ne odnose se na neku vrstu srodnog putujućeg kritičarskog eklekticizma. Pre, oni opisuju transformaciju koja se odigrala u stvarnosti samosvesnog pisca dok stvara.*¹⁰

Ovo pomeranje sa lokacionog (biti) na poziciono (verovati ili znati) nalazimo kroz celo Saidovo stvaralaštvo.

Said je po dispoziciji i biografskom položaju imao predispozicije da bude protiv čitljivosti – jalova procena književnosti aristokratskog amatera – iako ga je paradoksalno privlačila. Oštrina njegove kritike proizašla je iz iste mešavine stilova koju povezujemo sa prelaskom crkvenog latinskog na narodne jezike u tradicionalnoj evropskoj filologiji, spajajući instinktivno tradicionalnu samouverenu neusiljenost intelektualaca sa narodskim i sve-tinskim instinktima. U dvokrakom potezu, razvio je od 1969. do 1975. arsenal argumenata protiv starijeg humanističkog formalizma koji su predstavljali vodeći kritičari iz vremena njegove mladosti (uključujući i Ričarda Blekmura koji mu je bio mentor za doktorsku disertaciju) i kasnije protiv onih koje je u velikoj meri smatrao za njihove avatare: pitome pobunjenike „teorije” teksta. Nemoguće je razumeti njegovo dostignuće ako ne shvatimo njegov uspeh u artikulisanju ove protivrečne pozicije – polemika slična pregovaranju – koja nije bila nalik onoj u kojoj su bili njegovi savremenici i zato su je često pogrešno shvatali.

Saidovo preoblikovanje komparativne književnosti sugerisalo je ambiciozniji set predloga nego sama teorija književnosti, kao što sam već objasnio. Čak i u knjizi koja se nazivlje direktno bavi tom oblašću, *Kultura i imperijalizam* (1992), sa tumačenja Andrea Žida i Džordža Antonijusa prelazi na preokupiranost imperijalnom geografijom i mestom-kaoteritorijom, podrivajući idealističku naglašenost hibridnosti i migracije kao pomodnih koncepata koji su artikulisani u vreme kada je knjiga objavljena. Njegov sada već previše korišćeni termin „kontrapunktna kritika”, na primer, bio je alternativa hibridnosti, stvarajući predstave koje su manje bile u vezi sa pomešanošću i međusobnim saučesništvom nego sa nezavisno usmerenom harmonizacijom i kontaktima.¹¹ Bilo bi pogrešno, u sva-

⁸ *Ibid.*, 17.

⁹ Što se tiče njegovih pomešanih pogleda na nacionalizam, vidi Wicke and Sprinker, „Interview with Edward Said”, str. 231-32.

¹⁰ Edward Said, *Beginnings: Intention and Method* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1975), str. 368-70.

¹¹ Ironično je da su neki smatrali da delo *Culture and Imperialism* predstavlja njegovu definitivnu izjavu o književnosti, jer po mom mišljenju, nije ni blizu drugim knjigama u Saidovom opusu. Osim što manje snažno iznosi argumente iz ranog doba karijere, knjiga nikada ne analizira bogatu litera-

kom slučaju, posmatrati njegov doprinos samo kao puko proširivanje engleskog književnog kanona u francuski, arapski, severno afrički i indijski prostor, ili kao dovođenje postkolonijalnih studija koje je navodno on stvorio, konačno (i prekasno) u kontakt sa evropskim bastionom akademske romaneskne kritike.¹² Njegovo podrivanje institucije tradicionalne komparativne književnosti bilo je mnogo više indirektno i impresivno. Revidirane provokacije su se sastojale od ujedinjenog opisa kritičke aktivnosti izraženog kroz isprepletane koncepte kao što su „nejevrejski intelekt“, „sledno“ nasuprot „filozofskom“ razmišljanju, „primitivni um“, „sekularnost“, i „tranzitivna inteligencija.“ Ovi koncepti su se snažno, mada ne i uredno, sjedinili u njegovom delu, jer je njegov autoritet bio dovoljno velik da bi ovi gestovi u diskursu bili manje ili više svesno prihvaćeni, zahvaljujući njima su kasniji pokreti u okviru redefinicije komparativne književnosti postali zamislivi.

Pošto se na čudan način obreo između dve generacije, Said je bio početnik u komparativnoj književnosti u vreme kada su dve veoma različite vrste uticaja revitalizovale ovu oblast: prevedena i osavremenjena kontinentalna filologija i, nekoliko decenija kasnije, dekonstrukcija.¹³ Ima mnogo načina da se oceni Saidov akademski uspeh, ali sigurno je da je jedan od njih reći da je uspeo da izmanevariše dekonstrukciju time što je reinterpretirao filologiju u globalnijem i teoretski prilagođenom idiomu.

Komparativna književnost kao odgovor na rat

U svojoj savremenoj formi, komparativna književnost stvorena je nakon Drugog svetog rata, iako se njeno poreklo može otkriti mnogo ranije. Već implicitno prisutna u sedamnaestom veku u komparativnoj studiji žanrova kao što su satira, drama i filozofske i epske pesme Džona Drajdena i Nikola Boaloe-Depreoa, komparativna književnost ulazi u

turu koja postoji o imperijalizmu kao kulturnom i ekonomskom kompleksu i čak ide toliko daleko da tvrdi (prilično netačno) da niko pre njega nije ispitao odnos kulture i imperijalizma. Dok na drugim mestima usvaja jezik otvorenosti kao oblik otpora prema „sistemu“, ovde odaje utisak da izbegava težak zadatak rešavanja konflikata. Gestom koja se nimalo ne slaže sa njegovim oštrim tonom u delu *Svet, tekst i kritika*, uvek iznova dopušta sebi da pobožno koristi jezik „dve supersile“ hladnog rata (neubedljiv stav, nepotrebno je reći, tokom prve američke invazije na Irak i nakon zvaničnog pada komunizma). Nimalo slučajno, njegova procena „teorije“ ima veoma različit, skoro nekritički odjek, kao da je primoran da oda počast hegemoniji tog vremena, što je posebno evidentno u deceniji 1990 (naročito vidi str. 57).

¹² „Navodna“ tvorevina, jer se distancirao od oblasti postkolonijalnih studija, nikada ne koristeći taj termin da opiše sopstveni rad. Razmatram Saidov antagonistički odnos prema oblasti za koju se kaže da je „izumeo“ u članku „The Illusion of a Future: *Orientalism* as Travelling Theory“ u *Critical Inquiry* 27, no. 3 (Spring 2001), str. 558-83.

¹³ Do početka dvadesetog veka, filologija je bila praktično nerazlučiva od onoga što se danas naziva klasičnom književnošću (studija književnosti stare Grčke i Rima). U devetnaestom veku je to postao dosadni i zastrašujući naučni poduhvat lingvistike, komparativne gramatike i evropskih narodnih jezika. Za pun opis njegove istorije i ključne odlike, vidi Auerbach, *Introduction aux études de philologie romane* (Frankfurt: M. Klorstermann, 1965). Za drugačje viđenje koje uzima u obzir Saida, vidi Paul de Man, „Return to Philology“, *Resistance to Theory* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986), str. 21-26

kritički leksikon kao termin u *Port-Rojalu* (1840) Čarlsa Ogustina Sen Bjuva, mada se njeno savremeno značenje može naći već potpuno formirano u Geteovoj ideji svetske književnosti (*Weltliteratur*) (1827).¹⁴ Pa ipak, kao što ističu Rene Velek i Ostin Voren u *Teoriji književnosti* (1942), uvek je postojao niz raselina u toj oblasti, naročito nakon Drugog svetskog rata. Ove raseline su posledica suprotstavljenih impulsa: s jedne strane, impuls da se porede književnosti različitih jezika, a s druge da se identifikuje „književnost u svom totalitetu, sa 'svetskom-književnošću', sa 'opštom' ili 'univerzalnom' književnošću.”¹⁵

U devetnaestom veku, ovi čini se nestalni motivi spojili su se unutar velikog taksonomskog poretka suštinski zajedničkih komponenti. Fizičke osobine književnih vrsta identifikovane su deskriptivnom prinudom: to jest, konciznom karakterizacijom žanra kao takvog, stila kao takvog, i oblika kritike (kritička izdanja, književna istorija, *explication de texte*, estetika, lingvistika, bibliografija, etimologija i komparativna gramatika) – impuls koji je prisutan u samoj Velekovoju i Vorenovoj knjizi, u *Anatomiji kritike* Nortropa Fraja (1956), Auerbahovom *Uvodu u romanesknu filologiju* (1943) i – kao revidirana aluzija na obe – u Saidovoj „Sekularnoj kritici” (1982), koju otvara lista četiri modela najčešće praktikovane književne studije.

Budući da zahteva visoko izražen stepen erudicije i lingvističke specijalizacije i uglavnom se smatra da je domen samo nadarene elite ili onih koji su rođeni u inostranstvu, komparativna književnost je u praksi po pravilu bila često pogrešno shvaćena ili zanemarena. Postala je sudbina sitnih igrača, studenata koji su naterani da preuzmu različite zadatke koje bi normalno izvršavalo nekoliko profesora, da podučavaju malo gramatike ovamo i malo teorije tamo sa svestranošću koja se često smatra za diletantizam.¹⁶ Naročito zbog toga što su studenti na osnovnim studijama često nesposobni da ispune nemilosrdne zahteve u pogledu znanja koje im ova oblast postavlja, osnovni razlog postojanja koji počiva u središtu ove discipline – jezička raznolikost – na kraju biva izneverena time što se najčešće predaju klasici u prevodu. Kategorizacija žanrova ili kompleksno poređenje književnih jezika preko milenijuma, biva razvodnjena na uvodne kurseve o tome kako treba ceniti književnost. Povrh svega, viđena kao neka vrsta zaostatnog prostora ili malog i nezgrapnog ustupka celovitosti od strane odseka nacionalnih književnosti koji imaju jednodimenzionalnu misiju, komparativna književnost (uprkos svojoj urođenoj opštosti) pokazivala je tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka tendenciju da postane pribežište suvoparnih i monotematskih interesa fino oblikovane „teorije”. Na ovaj način, uprkos krizi identiteta koju je stvorila pojava ne-zapadnih sadržaja u evropskoj književnoj imaginaciji, njen opsežni doseg mogao je naći zajednički jezik discipline.¹⁷

¹⁴ Francois Jost, *Introduction to Comparative Literature* (Indianapolis and New York: Pegasus, 1974), str. 9.

¹⁵ René Wellek and Austin Warren, *Theory of Literature*, (New York: Harcourt, Brace, 1949), str. 40-41.

¹⁶ Charles Bernheimer, ur., *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism* (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1995).

¹⁷ „Iznenadna nesigurnost koja okružuje sam predmet naše studije”, kao što to Wlad Godzich kaže u „Emergent Literature and the Field of Comparative Literature” u Clayton Koelb and Susan Noakes ur., *The Comparative Perspective on Literature: Approaches to Theory and Practice* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1988), str. 20.

Ovi centrifugalni pritisci bili su rezultat divergentnog autoriteta komparativne književnosti zasnovanog na različitim kontinentalnim izvorima, književnim i političkim. U jednom popularnom opisu, ova oblast je esencijalno viđena kao tvorevina cenjenih i elokvetnih velikana kritike koji su nakon Drugog svetskog rata izbegli u Ameriku.¹⁸ Međutim, ovaj opis olako prelazi preko antagonizma među imigrantima i podcenjuje (iako ga povremeno pominje) okvir hladnog rata u kojem su se našli imigranti – podsticaj da ustanove komparativnu književnost kao neku vrstu studija eklektične oblasti za ratom podeljenu zapadnu Evropu. Što se tiče antagonizama, mada je bilo nekih zajedničkih tačaka među imigrantima, veoma malo toga je povezivalo osavremenjujuću humanističku filologiju i istorizam Eriha Auerbaha i Lea Špicera, novi kritički pozitivizam Veleka, ironiziranu varijantu levo-hegelijanske kritičke teorije Teodora Adorna ili Ničeovski anti-istorizam Pola de Mana, naročito ako se uzme u obzir Manov povratak konvencionalnim temama engleskog i nemačkog romantizma. Što se tiče studija oblasti hladnoga rata, komparativna književnost je igrala istovetnu, mada tačno preokrenutu, ulogu. Njena svrha je bila da stvori estetični sofisticirani nekonfrontirajući modalitet koji je imao ulogu da svede sociološku očiglednost svih ljudi – kao u filologiji – na skup estetskih atributa.

Ako ovaj raspon disciplinarnih imperativa zvuči ponešto začuđujuće, da ne kažemo protivrečno samom sebi, nešto od njegove suštine je uhvaćeno u sukobu dva velikana čiji je uticaj na komparativnu teoriju ostavio duboke tragove u periodu nakon rata. S jedne strane imamo Mihaila Bahtina, hrišćanskog revolucionarnog populistu koji je školovan u eri ekstatične energije ranog Sovjetskog saveza. Odbacivši ruske formaliste, on je nasuprot njihovom preferiranju igre poetskog jezika postavio otvorenu i nepogrešivo prepoznatljivu *prozaiku* – termin koji je smislio za istorijsku studiju proze nasuprot poetskim formama. On je stvorio teoriju o književnom jeziku koji je kreativno razoren narodnim govorom nižih klasa i zaboravljenih jezičkih grupa. S druge strane imamo Romana Jakobsona, izaslanika ruskog formalizma na zapadu i egzaltiranog predstavnika strukturalizma tokom napredovanja te teorije u američkim akademskim krugovima.

Treba samo spomenuti ovaj kontrast kako bi primetili da je Said bio jedini američki kritičar u decenijama nakon šezdesetih koji je bio podjednako upoznat sa svim ovim tradicijama, iako treba takođe reći da mu nije bila poznata Bahtinova teorija (mada je, uprkos tome, bila veoma slična njegovoj).¹⁹ Jedino Saidov rad pokazuje da je razumeo nepomirljive uloge ovih škola ili da je procenio njihove različite darove u viziji celine. Kao rezultat,

¹⁸ Vidi na primer, Natalie Melas, *All the Difference in the World: Post-coloniality and the Ends of Comparison* (Stanford: Stanford University Press, u štampi), str. 65-68; David Damrosch, „Auerbach in Exile”, *Comparative Literature* 47 (Spring 1995); i Anthony Appiah i Emily Apter u Bernheimer, str. 53-54 i 86-88.

¹⁹ Saidov mentor, Rejmond Vilijams, opisuje osobine Bahtina koje su često primenjivane i na Saida. Vidi *The Politics of Modernism: Against the New Conformists* (London and New York: Verso, 1990). Kao što tvrdim u „Places of Mind, Occupied Lands”, Saidov „moralni poredak u prostoru” u *Kulturi i imperijalizmu* slični Bahtinovoј ideji „hronotopa” i Bahtinovoј veoma poznatoј ideji (iako je često unakažena) o „dijaloškoј” prirodi jezika koja je reflektovana u Saidovoj ideji o „teritorijama koje se preklapaju” u intelektualnom životu. Timothy Brennan, „Places of Mind, Occupied Lands: Edward Said and Philology”, u Michael Sprinker, ur., *Edward Said: A Critical Reader* (Cambridge, MA, and Oxford: Blackwell, 1992).

mogao je da predloži šta komparativna književnost u svojim najsajnijim trenucima može zaista da poredi. *Orijentalizam* (1978) se, na primer, bavio institucijama koje stvaraju intelektualne predstave, standardima i pravilima po kojima se stvaraju civilizacije, i aparaturom znanja kojeg intelektualci stvaraju, kao i uticajima koje imaju kroz različite nivoe medijacije. Odatle je bio mali korak da kasnije piše, kao proučavalac književnosti, o tome da postoji „veza između trgovine oružjem i teorija protiv pobunjeničkih pokreta (...) između suprotnih strana, Saudijaca i Izraelaca“, primećujući u istom pasusu da je morala biti smišljena „teorijska i intelektualna perspektiva“ koja bi dozvolila kritičarima da istražuju takve veze „kroz ono što bih nazvao nekom vrstom globalizma u studiji teksta.“²⁰

Ali bilo bi netačno misliti da je Said dijagnostifikovao komparativnu književnost kao takvu. On nije bio posebno zainteresovan za institucionalnu istoriju, pa je čak i on propustio da otvoreno kaže da je komparativna književnost uvek odgovor na rat. Naravno, bilo je uobičajeno istaći da je moderna verzija ove oblasti proizašla iz krize Drugog svetskog rata, vođena uglavnom željom nemačkih naučnika da održe u životu duh Evrope u trenutku kada je bio skoro na umoru. Ali zaboravlja se da je Gete došao na ideju svetske književnosti (*Weltliteratur*) u osvit Napoleonove invazije i da je ta ideja doživela procvat na razmeđu vekova pred Prvi svetski rat. Gete je napisao 1830:

*Već neko vreme se priča o univerzalnoj svetskoj književnosti i s pravom, jer su sve nacije, koje su zakovitlane zajedno u strahovitom ratnom vihoru, a onda ponovo otrgnute jedna od druge, shvatile da su upile mnoge strane elemente i postale svesne novih intelektualnih potreba.*²¹

U odgovor dolazećem veku revolucionarnih prevrata i novih iscrtavanja teritorijalnih mapa evropskog kontinenta, koje su ritmično osenčavale zaposedanje i ponovno osvajanje kolonijalnih vlasništva, komparativna književnost je razvila izrazito kosmopolitsku retoriku. Ugledajući se na „svet trgovine i ekonomije“, po mišljenju Frica Štriha, Gete je zamislio književnost kao „sveopšti svetski savet“, naglašavajući njegov „ujediniteljski, humani i savremeni karakter“, nasuprot čistunstvu strogih nacionalnih književnosti.²² Ovaj kosmopolitski proboj se ponovio pri kraju devetnaestog veka, uoči Prvog svetskog rata, kada je naporedo sa rastućim nezadovoljstvom koje je vrilo nakon Berlinske konferencije, gomilanja pruske vojne sile i konfrontacija između Rusije i Engleske oko Avganistana, oblast komparativne književnosti dobila prve katedre i zvanja predavača 1891. na Harvardu, 1896. u Cirihi, 1897. u Lionu, 1899. na Kolumbiji i 1910. na Sorboni.²³ Uprkos savremenim opisima „stvaranja komparativne književnosti“ u delima Auerbaha i Špicera, daleko od toga da su okolnosti u kojima su se pojavile bile jedinstvene.

²⁰ Wicke and Sprinker, str. 242.

²¹ Fritz Strich, *Goethe and World Literature* (London: Routledge and Kegan Paul, 1949), str. 32.

²² *Ibid*, str. 9, 11.

²³ Jost, *Introduction to Comparative Literature*, str. 13.

Said i nova reforma

Said je, takođe, treba se podsetiti, napisao *Orijentalizam* neposredno nakon Vijetnamskog rata i pre talasa kolonijalnih eksplozija koje će biti vrhunac tog značajnog finala (samo godinu dana nakon objavljivanja *Orijentalizma*) u Nikaragvi, El Salvadoru, Granadi, Filipinima i Iranu. Ponekad bi geteovsko raspoloženje obuzelo Saidov rad na delima o komparativnoj književnosti, podstaknuto osećajem neophodnosti življenja u spokoju pre nego što nastupi oluja. Bez obzira da li se radilo o protivnicima u kritici ili javnim oponentima, neprijatelj je morao biti prostudiran „kao što je to bio slučaj sa Auerbahom nakon rata i nekim njegovim vršnjacima“. Veštim smislom za dugovečnost, uspeli su da

Prevaziđu ratobornost i ono što danas nazivamo „sukobom civilizacija“ sa dobrodošlim, gostoprимljivim stavom humanističkog znanja koje je imalo za cilj da prestrojži zaraćene kulture u odnos uzajamnosti i reciprocnosti.²⁴

Međutim, ne može se reći da je Said izumeo oživljavanje Geteovog koncepta svetske književnosti (*Weltliteratur*). To je pre bilo delo Štriha (1942) i kasnije Auerbaha (1958).²⁵ Ali Said je vrlo rano počeo da deluje kao njihov advokat, obznanjujući američkim književnim krugovima da se Geteov inicijalni postupak mora mnogo snažnije okrenuti ka ne-zapadnim zemljama. Said je opet ohrabrio i podržao prvobitnu ekspanziju koja je premašivala književni jezik (Auerbah je bio prilično jasan u tom pogledu). Nalik Auerbahovoj, njegova izjava o svrsi došla je ne samo u obliku njegovog prevoda (sa Maire Said) Auerbahovog dela *Filologija i Weltliteratur* 1969, već i preko razvučene elaboracije metodoloških zadataka koja je, zapravo, predstavljala program, kao što ću dalje u tekstu pokazati.²⁶

Postoje čvrsti dokazi da je Said prvi artikulisao interese novog pokreta u komparativnoj književnosti koji su poprimili oblik ranih devedesetih godina prošlog veka u atmosferi revizije kanona koju su uvele postkolonijalne studije. Kada su njegove ideje konačno naišle na odjeke, često su se pojavljivale u obliku koji su izabrali oni koji su ili odbacili, ili pogrešno razumeli njegov dvokraki pristup. Stoga, u izvesnom stepenu, postoji nedoumica da li bi njegov uticaj mogao najbolje da se opiše kao trend – koji je pre ostalih predvideo neumitan pravac u kojem će književne studije poći – ili su njegove lekcije, ponavljane preko dve

²⁴ Edward W. Said, „Introduction to the Fiftieth Anniversary Edition“, Erich Auerbach, *Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature*, Willard R. Trask, prevod. (Princeton: Princeton University Press, 2003), str. xiv.

²⁵ U vezi sa ranim spomenom Saidovog oslanjanja na Auerbaha vidi Paul A. Bove, *Intellectuals and Power: A Genealogy of Critical Humanism* (New York: Columbia University Press, 1986), str. 1-38. Za prvu detaljnu studiju veze sa Auerbahom, kao i Saidovog odnosa prema filologiji, vidi Brennan, „Places of Mind, Occupied Lands: Edward Said and Philology“, str. 74-95. Najnovije analize ove teme uključuju dobro istražen esej Emily Apter, „Global *Translatio*: The Invention of Comparative Literature, Istanbul, 1933“, *Critical Inquiry* 29 (Winter 2003), str. 253-81, koji se bavi vezama između Auerbahovog dela i Turske tokom rata.

²⁶ Erich Auerbach, „Philology and Weltliteratur“, prevod sa uvodom Maire i Edvarda Saida, *The Centennial Review* 13, no. 1 (Winter 1969), str. 1-17.

decenije (1969–1992), toliko ispunile vidokrug da se može reći da je potpuno samostalno oblikovao određeni senzibilitet, čineći nemogućim da iduće generacije reformista komparativne književnosti nešto kažu, a da ne reprodukuju ideje koje je on već zapisao u anale.

Čini mi se da je *locus classicus* ove nove reforme (insprisanе idejama koje su nedavno dovele do obnovljenog interesovanja za „svetsku književnost“) uticajna antologija Čarlsa Bernhajmera *Komparativna književnost u doba multikulturalizma* (1992).²⁷ Jezgrovita i sažeta ocena, zvanično sastavljena za Američko udruženje komparativne književnosti, antologija je dala presek istorije nakon rata i budućih opcija u okviru ove oblasti, sažimajući argumente koji se mogu naći razbacani u Saidovim delima još od 1983. Sva kritika i izvori izbijaju u istoj kombinaciji: disciplinarni naglasak na tome da treba izaći iz okvira „nacionalnih i jezičkih identiteta“, upitanost nad tim da li književnost „može (...) adekvatno opisati predmet naše studije“²⁸ i želja da komparativna književnost ne napusti detaljnu analizu (...) formalnih osobina.²⁹ Ali najočiglednija pozajmica može se naći u tome što se javlja razočaranost „teorijom“ koju je antologija smestila u kontekst „godina Regana i Buša“. Sledeći ranije ucrtani Saidov pravac, Bernhajmer je ispoljio umor od teorijskog sumnjičavog i budnog stvaranja poređenja koja su sve više i više formalna, koja uvek propadaju u razlike dok pretvaraju svoj proklamovani interes za spoljna značenja književnosti u suptilno unutrašnja.³⁰ Ovo je nesumnjivi odjek (mada možda ne i svojevljni) Saidove primedbe to-

²⁷ Primeri trenda koji je naginjao ka „svetskoj književnosti“ u postkolonijalnim studijama uključuju Alamgir Hashmi, *The Commonwealth, Comparative Literature and the World* (Islamabad: Gulmohar, 1988); Roberto Schwartz, *Misplaced Ideas: Essays in Brazilian Literature* (London: Verso, 1994); Franco Moretti, *Modern Epic* (London: Verso, 1996); Timothy Brennan, *At Home in the World: Cosmopolitanism Now* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997); Pascal Cassanova, *La Republique Mondiale de Lettres* (Paris: Editions du Seuil, 1996); Emily Apter, *Continental Drift* (Chicago: University of Chicago Press, 1999); Neil Lazarus, *Nationalism and Cultural Practice in Postcolonial World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999); and David Damrosch, *What is World Literature?* (Princeton: Princeton University Press, 2003).

²⁸ Bernheimer, *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, str. 42.

²⁹ *Ibid*, str. 43. Neki od eseja u antologiji, za razliku od samog izveštaja, veoma liče na Saidov metod rada. Pametan rad Antonija Apije „Geist Stories“, koji otvara tom, poučan je u tom smislu. Počinje anegdotom o tome kako je kao mladi profesor pozvan da prisustvuje predavanju Renea Veleka na njegovom prestižnom Ivi Lig kampusu. Pošto je bio neočekivano sprečen, nije mogao da stigne na vreme na predavanje već je ušao u salu tek da čuje Velekovu zaključnu rečenicu (ili bar „misli“ da je čuo) o „životu duha“ istorije. Iako priznaje da nije zaista čuo predavanje, Apiju to ipak nije obeshrbrilo. Aludirajući na Velekov „srednje evropski“ naglasak, Apija je odbacio zajednički intelektualni poduhvat nekoliko generacija počevši od nemačkog romantizma preko oslobodilačkih pokreta Evrope devetnaestog veka inspirisanih događajima u Francuskoj 1789, predstavljajući ih kao ništa: puff! temu šale. Životno delo je otpremjeno kao ukaljano hegelijansko bulažnjenje i bučna evropska arogancija (reč „duh“ ili „Geist“ bila je dovoljna da mu sve to u trenutku prenese). Ova gesta ne može biti dalja od Saidovog pažljivog pripremanja u profesiji, jer je rano uzeo u obzir ovu ukletu tendenciju u američkom intelektualnom životu koju je želeo da zauzda i preusmeri. Kao što ističe, delo „Auerbaha [kao i Veleka u tom smislu] proizašlo je iz tema i motiva u nemačkoj intelektualnoj istoriji i filologiji; ne bi bilo moguće zamisliti ga ni u jednoj drugoj tradiciji osim nemačkog romantizma i Hegela.“ Uvod u *Mimesis*, str. xii.

³⁰ Bernheimer, *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, str. 5-6.

kom prošle decenije na uzmicanje teorije, koje je elaborirao u delima *Počeci i Svet, tekst i kritika*. Zastupao je gledište da nije slučajno da se ovaj preokret desio u „doba reganizma“ koji je u akademskim krugovima stvorio „svešteničku kastu odanih sledbenika i dogmatičkih metafizičara.“³¹

Komparativnoj književnosti je bila potrebna svrha koja bi je razlučila od statusa koji je imala kao nešto što je preteklo od humanističkih disciplina. Može se učiniti da je *Orijentalizam* obezbedio tu svrhu u naglasku na ne-zapadnom ali, zapravo, taj gest prema ne-zapadnim kulturama od početka je bio deo komparativne književnosti.³² Ako se vratimo na Štriha, čak ni Gete nije smatrao da je svetska književnost isto što i evropska. Štaviše, kao što je Said istakao, „u deceniji nakon 1810, Gete je postao fasciniran islamom uopšte, a posebno persijskom poezijom.“³³

Tačno je da Auerbahova modernizacija filologije nije jasno zadržala ovaj aspekt Geteovog naglaska i Saidu je to dovoljno zasmetalo da je proglasio u jednom trenutku da Auerbah „više nije održiv“ na osnovu toga što je Auerbahova draga Evropa bolje viđena u okviru onoga što E. P. Tompson nazvao „Natopolisom“ – zemlje koje su dugo dominirale perifernim regijama gde „nove kulture, nova društva i vizije društvenog, političkog i estetskog poretka koje se tek pomalaju privlače pažnju humanista.“³⁴ Žalio se da tokom Auerbahovog egzila u Turskoj za vreme rata „uopšte nije bilo primetne veze između [njega] i Istanbula; njegov opšti stav tokom boravka tamo se sastojao od nostalgije za Zapadom.“³⁵ Ali ovde se radi manje o ustupku, a više o pedagoškom zadirkivanju. Jer, više od bilo kog drugog modernog kritičara, Auerbah je očigledno potpuno vladao istorijom retorike, koja je neophodna da bi se pridobili poklonici programa ekspanzije komparativne književnosti. U jednom od svojih poslednjih dela, Said je opisao Auerbahov stil rečima za koje bi voleo da ih drugi koriste za njegov: „sabran, ponekad čak i otmen i uzvišeno miran, tonom koji prenosi spoj tihe erudicije u sprezi sa strpljenjem koje je na prvom mestu i privrženim pouzdanjem u misiju koju ima kao naučnik i filolog.“ Očigledno je da se Said ugledao na Auerbaha i želeo da ga nadmaši, jer je opisao njegovo životno delo kao „pregršt duboko zamišljenih i kompleksnih tema koje je utkao u svoju opsežnu tvorevinu“, primetivši da je Auerbah osudio „neuspeh nemačke književnosti da se suoči sa modernom stvarnošću“ (kao što je sam Said to činio u pogledu američke književnosti još od najranijih dana kao mladi profesor³⁶).

Njegove veze sa Auerbahom su, dakle, bile mnogo dublje od toga što je prihvatio njegov sveobuhvatni humanizam. Obojica su videli širenje književne studije u nove kanonske teritorije kao jedan od prvih, ali i najmanje suštinskih imperativa transformacije discipline. Mnogo važniji zadatak bio je pojmiti da je književnost sada izvan-književnog – to jest,

³¹ Said, „Secular Criticism“, str. 3-5.

³² R. K. Dhawan, *Comparative Literature* (New Delhi: Bahri Publications, 1987).

³³ Introduction to *Mimesis*, str. xv.

³⁴ Said, „Secular Criticism“, str. 21.

³⁵ Wicke and Sprinker, „Interview with Edward Said,“ str. 230.

³⁶ Introduction to *Mimesis*, str. x, xix, xxxi, xx. „U Americi ne postoji takva univerzalna figura u romanesknoj formi kao što je Solženjicin, ili Egipćanin Nagib Mahfuz ili Gabrijel Garsija Markes – pisci kod kojih je još uvek snažna mimeza sa dubokim moralnim društvenim angažmanom.“ Said, „Contemporary Fiction and Criticism“, *Tri-Quarterly* 33 (Spring 1975), str. 255.

oblast koja je stvorena u vreme kada je čitanje u dokolici ispunjavalo ulogu istinskog, antropološkog stvaranja vrednosti, sada je ostvarivala svoj cilj preko mnogo teže uporedivih oblika znanja.³⁷ Auerbahov doprinos je od neprocenjive važnosti, jer je stvorio metod koji je funkcionisao kao klin u „podeli intelektualnog rada“ koji je Said smatrao pogubnim „kultom profesionalne ekspertize“ smišljenim kako bi intelektualci bili primorani da se prodaju „centralnom autoritetu u društvu“.³⁸ *Počeci* su bili prva Saidova knjiga koja je predstavila slučaj za zaključke koje je izveo na osnovu svog ranog delovanja u modernoj filologiji. To je bio slučaj za ono što bi se moglo nazvati intelektualnim uopštavanjem.

Biografija i metod

Saidovi argumenti su imali retoričku težinu ne samo zato što su bili dostupniji nego dekonstrukcija čitavom nizu različitih disciplina u humanističkim i društvenim naukama, već i zato što ih je podupirao pažljivo pripremljen metod. Ako su dobro poznati kritičari mogli da samouvereno izjave još 1988. da „Pol de Man može da se posmatra emblematično kao ono što komparativna književnost pokušava ili želi da bude“, izražavali su konsenzus koji je Said sublimativno, ponekad potcenjivački, odbijao da prihvati.³⁹ Kao što je napisao u radu „Putevi kojima se ide i ne ide u savremenoj kritici“,

*Kritički metod – Auerbahov, Špicеров, Blekmurov, Bartov ili Pauletov – delo-tvoran je zato što je svaki aspekt jezika važan. (...) Širok raspon mogućnosti se odmah otvara. Da li su ova lingvistička značenja namerna, da li su jednaka, da li je jedno više istorijski ili društveno određeno nego drugo, kako utiču jedni na druge?*⁴⁰

Mada je poststrukturalna teorija za sebe mislila da je jedina sposobna da tretira lingvističke artefakte sa složenošću i dubinom, Said je tvrdio 1975. da, uprkos impresivnim filološkim resursima, „nije izgledalo da je zainteresovana, onoliko koliko bih ja to voleo, za samu semantičku dubinu književnog teksta,“ što je evidentno samo ako se udubimo u istoriju, antropologiju, političku teoriju i uslovne sile vremena i mesta.⁴¹

³⁷ „Roads Taken and Not Taken in Contemporary Criticism“, *The World, the Text, and the Critic*, str. 151; i Edward Said, „Interview“, *Diacritics* 6, no. 3 (Fall 1976), str. 41.

³⁸ Said, „Secular Criticism“, str. 2. Vidi takođe Said, „Interview“, *Diacritics*, str. 38. „U izvesnoj meri mi smo tehničari koji se bave veoma specifičnim poslom; u izvesnoj meri mi smo čuvari i učitelji srednje i više klase koja nas čuva, mada puno onoga za šta smo zainteresovani neumitno podrivaju vrednosti srednje klase.“

³⁹ Godzich, „Emergent Literature and the Field of Comparative Literature“, str. 13. U vezi sa rečju „potcenjivački“, uzmite u obzir njegov karakteristični komentar u intervjuu sa Dženifer Viki i Majklom Sprinkerom: „Veoma sam bio svestan toga da, na primer, ne želim da se namećem studentima na način na koji su to ljudi kao što su De Man i drugi članovi (sada mrtve) Jelske škole činili, da postanem deo škole, da formalizujem ono što radim na način koji može da se predaje ili bilo šta slično.“ (str. 248).

⁴⁰ „Roads Taken and Not Taken“, str. 147-48.

⁴¹ Said, „Interview“, *Diacritics*, str. 32.

Ova strategija indirektnosti, mada ne bez konfrontacione ili polemičke oštrice, preinačuje slogane teorije u potpuno drugačijoj tradiciji. Na taj način, čitaocu je dopušteno da vidi raseline koje teorija stvara u sebi kao već postignute uvide prethodnih, uopšteno govoreći, mnogo bolje osposobljenih naučnika. Da uzmemo samo jedan primer, Saidov inau-guralni termin „počeci“ je daleko od toga da bude nevin; parira „kritici porekla“ dekonstruk-cije i „smrti autora“ strukturalizma, mada ni jedno ni drugo ne uvlači u otvorenu borbu. Ono što Said čini ovde je da kritikuje evrocentrizam unutar humanizma u ime otklona od „zagušljive i tehnički lucidne finalnosti koja karakteriše strukturalni *critifact* teorije.“⁴²

Said je saosećao sa Auerbahom do te mere da čitalac često može da pomeša Saidove perceptivne pozajmice sa Auerbahovim izvornim doprinosima. Na primer, mada je postalo opšteprihvaćeno asocirati ideju svetskoga sa Saidom, pojam „svetski“ dolazi od *irdischen* što je Auerbahov termin koji je upotrebio u delu *Dante, pesnik sekularnog sveta*. (“Sekular-nost” – još jedna pretpostavljena Saidova kovanica – zapravo, jednostavno je drugi način da se izrazi ista ta reč.) Takođe, Auerbah je taj koji je snabdeo Saida izvornim terminima pritužbe na akademsku specijalizaciju.⁴³ Ali ako je Auerbah stvorio Saida, Viko je stvorio Auerbaha, i uprkos činjenici da je Said očigledno pomno promišljao Nemčev rad, u stvari je Italijan bio taj koji je zauzimao najvažnije mesto u njegovim mislima. Malo njih je pravil-no procenilo dubinu ove veze ili ulogu koju je igrala u Saidovom metodu: njegov najveći, iako osmozni, uticaj na komparativnu književnost.

U kretanju od Getea do Džordža Vudburija, komparativnu književnost su preuzele evolutivne manije Evrope devetnaestog veka i njena opsesija naukom kao taksonomskim sistemom. Prva upotreba termina *littérature comparée* (1829) od strane Abela Fransoa Vile-mana zasnivala se na analogiji sa *anatomie comparée* (1800) Žorža Kivijea.⁴⁴ Kao što Natali Melas ističe, komparativni pristup nauci „koji su razvili veliki romantičarski teoretičari, na-ročito Herder i Šlegel, postao je komparativni *metod* (...) kada su ‘romantičarski koncepti’ izgubili kredibilitet, a ideali prirodnih nauka pobedili čak i u pisanju književne istorije.“⁴⁵ Pažljivi čitaoci *Orijentalizma* mogu da se prisete da je Kivije izrazito negativni lik u knjizi, pristalica sistema koji je usvojila loša filologija Ernesta Renana, nasuprot ekspanzivnoj i humanoj filologiji Rejmonda Švaba.

Povrh svega, dela Vika su bila ta koja su omogućila Saidu da razvija svoju strategiju indirekcije. Zgodno smešten van referentnog okvira savremenih kritičara, Viko nije sa so-bom donosio nikakve uvredljive konotacije, a ipak, cela njegova karijera je bila smišljena kao pokušaj da zбриše odvratnu privlačnost Dekarta (koga je prezirao). Dekart je bio savrše-no dvojno otelotvorenje francuskog filozofskog idealizma i naučne arogancije. Delujući skoro kao Saidov opunomoćenik, Viko je postavio novu nauku – istoriju – koja je bila anti-patetična ideji izvornosti kao razdora. Suprotstavljajući se zahtevima za novitetima, Viko je primetio, po Saidu, da samo „reprodukujući možemo znati šta je stvoreno i šta je za ljudsko biće značenje jezičkog stvaranja: to je kvintesencijalna Vikovska maksima.“⁴⁶ On

⁴² Said, „Roads Taken and Not Taken“, str. 152.

⁴³ Vidi Introduction to *Mimesis*, str. xvi.

⁴⁴ Wellek and Warren, *Theory of Literature*, str. 38.

⁴⁵ Melas, *All the Difference in the World*, str. 38.

⁴⁶ Said, *Beginnings*, str. 357.

je savršeno anticipirao Saidov metod u tome da je njegov etimološki pristup bio zasnovan na komplementarnosti: komplementarnosti koja je suprotna linearnom i sledstvenom, konceptu početka kao repetitiji dostojnih prethodnika, poimanju samog jezika kao „ponovnog ispisivanja istorije“ i razvijanju teze, ne u proročkoj eksploziji, već „postupnim izlaganjem egzemplarnog diskursa.“⁴⁷

Viko je Saidu takođe dao neosporan sekularan autoritet. Njegova vizija je bila „zastrašujuće bez boga“, „ljudska vizija“ „bolno svetovnog uma“ – drugim rečima, uma „kojem je bilo uskraćeno potpuno integrisano otkrovenje koje je dato Jevrejima [pa je umesto toga stvorio] neutralan, amoralni i prelepi mundus uma koji je – kao što je uvek spreman da nas podseti – samo imaginativna zamena za pravu stvar.“⁴⁸ Da bi izbegao stigmu prihvatanja iste one hegelijanske tradicije u Americi nakon rata koja je osnažila mnogo onih u dvadesetom veku na koje se ugledao i koje je želeo da nadmaši (na primer Antonija Gramšija, Adorna, Rejmonda Vilijamsa, Džozefa Nidhema), Said se lukavo vratio prethodnom istorijskom pokretu i ikoni koja je i sama bila prožeta kolokvijalnim i istorijskim energijama romantizma. Ali taj povratak bio je ispunjen igrama senki savremene debate koja je dugo trajala što pronicljivi čitaoci, u svakom slučaju, ne mogu a da ne primete. Kada Said, na primer, govori o Vikovim „primitivnim ljudima“ koji su otkrili „utilitarnu unutrašnju funkciju jezika“, i to čini kako bi istakao Vikovu poentu da „u samom činu razumevanja sveta čovek upravo razume samoga sebe“ i da „jezik kojim čovek govori (...) čini čoveka, a ne čovek jezik“, on želi da učini diskurzivni režim Fukoa manje ispraznim i zlokobnim time što će ga smestiti u kontinuitet bogatije i punije prošlosti.⁴⁹ Na taj način je Said promišljeno transformisao Fukoovu poentu u kolokvijalnu istinu duboke i neimpresivne normalnosti.

Međutim, to ne znači da je Said želeo da stvori novog boga filologije, već samo da izbegne „i intelektualni pozitivizam, umišljenost filologa i univerzalnu sistematizaciju, umišljenost filozofa.“⁵⁰ Pa ipak, u svakom slučaju je tačno da su resursi dostupni humanistima u Reganovoj Americi bili u celini nejednaki. Kao model, prednost filologije se sastojala u tome da je, za razliku od večnih istina teorije, filologija tretirala „uslovljene, istorijske istine na njihovom osnovnom nivou: ona poima čoveka dijalektički, a ne statično.“⁵¹ Kao sila koja se sporo razvija, Saidovo obimno, iznijansirano izlaganje metodoloških alternativa je na kraju postalo diskurzivni magnetni pol koji ima privlačnu snagu. Tokom prethodne decenije, kako su postkolonijalne studije evoluirale u studije svetske književnosti, čini se da su njegovi argumenti konačno postali pobedonosni, s obzirom na to kako je njegovo naučno delo transformisalo, suštinski, čak ako to i nije vidljivo na površini, komparativnu književnost.

(S engleskog prevela **Aleksandra Izgarjan**)

Izvornik: Timothy Brennan, „Edward Said and Comparative Literature“, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, No. 3, Special Issue in Honor of Edward W. Said, (Spring, 2004), pp. 23-37 Published by: University of California Press on behalf of the Institute for Palestine Studies.

⁴⁷ *Ibid*, str. 337.

⁴⁸ Edward Said, „Vico: Humanist and Autodidact“, *The Centennial Review* 11, no. 3 (1967), str. 341, 351.

⁴⁹ *Ibid*, 348.

⁵⁰ *Ibid*, 352.

⁵¹ Said, „Introduction to *Philology and Weltliteratur*“, str. 2.